

הישיבה העשרים

ביום ט"ז בתמוז תשי"ז בשעה 10:15-10:00 בצהריים בבית הלל בירושלים.

הנוכחים: החברים האדונים אורבך, בן־חיים, בנעט, ברגרין, גינזברג, הוז,

טורסיני (י"ר), כהן, מלמד, סדן, קלוזנר, ריבלין, שירמן.

חברה־כבוד הא' שלושיץ.

החברים־היועצים: הגב' גרבל, האדונים אירמאי, זיידל, לייבל, מירסקי,

פרץ, רבין, שבטיאל, שלי, שפאן.

המנהל האמריקני הא' מנורי.

חברי המזכירות המדעית האדונים איתן, אסמרחן, דותן, סדן, ספן, פלס.

האדונים בורלא ובן־נון הצטרפו על היעדרם. החברים האדונים הלמן, ייבין,

ליברמן, פולוצקי, קוטשר והחברה־היועץ הא' יגון נמצאים בחוץ־לארץ.

סדרהיום: א. דברי אזכרה לאברהם אברונין וליצחק שנהר, זיכרוןם לברכה.

ב. הרצאת חבר האקדמיה הא' דב סדן על הנושא "למנגנונם של

חדושי מקראות"

ג. אישור מונהי האפייה, רשימה א'

ד. שאלות דקדוק

ה. דיון והחלטה על מונחים שונים: "בבבוק תרמוס"

א. הא' ריבלין קורא דברים

לזכר אברהם אברונין ז"ל

בשנת תרפ"ז נבחר ר' אברהם אברונין, אחד הטורים המעולים, תחילה ברוסיה ואחר כך בתל־אביב לחבר ועד הלשון יחד עם דוד שמעוני ז"ל, שנפטר זה לא כבר, ואתם א' סמיאטיצקי, אהרונ ונ' שיפרים ז"ל. והיה הדבר בתקופתו השנייה של ועד הלשון העברית. ההכרה בשפה העברית כאחת השפות הרשמיות של ארץ־ישראל מצד שלטון המנדאט הבריטי, המפעל היישובי והמדיני של ההנהלה הציונית, התפתחות בית־הספר התיכון — כל אלה הוציאו את ועד הלשון העברית לא רק מרשות היחיד של בן־יהודה ומספר חברים, שבה היה שרוי בשעת ייסודו בשנת תר"ץ, אלא אף מתחום "המורה־העברית", שהיה פטרונם משנת תרס"ג ואילך ועד אחרי מלחמת העולם הראשונה. החיים כבר דרשו אז יצירת לשון בממדים רחבים, לשון־החיים והמעשה.

מצד שני התחולל שינוי כביר בפעולתו של ועד הלשון עלידי חבורה של סופרים, חכמים ואנשי מדע, שעלו אז מן הגולה, ובתוכם מראשי המדברים בספרות ובלשון באותה תקופה, שנלוו עד מהרה אל ועד הלשון וגם כבשו אותו עד מהרה. עם היכנס יסוד זה לוועד הלשון הושם מחסום לתאוות החידוש, חידוש שלא ידע מעצור בתקופת בן־יהודה, שלא הייתה רוח חכמים בגולה נוחה הימנו, והתייחסו אליו הרבה פעמים גם בלגלוג. פגה הכריכות אחרי הלשון העברית — רומנטית מעיקרה — שאליה נתפסו לא רק בן־יהודה ועמו דוד ילין, אדון השפה העברית באותה תקופה, אלא אפילו הרי"ט פינס, העומד בפרץ נגד חידושי של בן־יהודה. נוצר קשר חי בין אותה הלשון שיצרו גדולי משוררי יהדות רוסיה וסופריה ובין אותה "הלשון", שעסקו בחידושה היושבים על אוכניה בארץ ישראל. במקום שנחפכה ללשון חיה, התובעת "חידושים" יום יום ושעה שעה.

בתקופה שנייה זו צורף ר' אברהם אברונין לוועד הלשון, ומאז היה קולו נשמע שנים רבות במערכות ועד הלשון כחבר ועדות שונות, ובישיבות חברים, שגדונו בהן שאלות עקרוניות.

כיסוד כל בניין בלשון ראה ר"א אברונין את לשון המקרא. מפורשת על-פי הפרשנים הקדמונים. מסורת המקרא, שהיה בקי בה, הייתה לו לקו בדרך יצירת הלשון, והמדקדקים הגדולים הקדמונים היו לו למשקולת לפסוק הלכה בענייני דקדוק ולשון. כל מה שנוצר אחרי זה יש לבחון במבחן המקורות האלה. סטייה מזה נראתה לוכ, שגגה. וכשם שלא ידע רחמים וגבול בביקורת, כן נהג כבוד בקדמונים. כרוך היה אחריהם, עד שכמעט אפשר לומר עליו, שמעולם לא אמר דבר שלא מצא לו סמך במקורות ראשונים. אברונין היה אחד היחידים השרידים של חכמי ישראל, שהיו אמונים על המקור הישראלי הצרוף מכל תערובת אחרת. ואם אמנם אין לדרוש דבר זה תמיד לשבח, הרי ראייה תמה זו, יש בה ברכה הרבה בשקלא-וטריא, כשבאים להעמיד דברים על אמיתתם.

ואולם לא רק בחבורת ועד הלשון פעל, אלא גם ביחידות. ואפשר שפעילותו זו ביחידות קובעת את מקומו הרבה יותר מאשר פעילותו בחבורה. הקירותיו בלשונם של שני המשוררים העברים הגדולים בשני הדורות האחרונים, יל"ג וביאליק, משוררים שהשפיעו הרבה על הסגנון העברי החדש, ראויות לתשומת-לב עד היום הזה. בהרבה מטאמריי בדקדוק הלשון, בצירופי לשון, בפירושי-מקרא ובביאורים לשירה אפשר למצוא תרומה נכבדה גם למחקר השפה.

בציבור נודע אברונין בעיקר כ"מבקר", העומד על המשמר לתקן כל שגיאה, שנראתה לו בלשון. שוקד היה על כך; קורא כל יצירה — לפעמים גם מאלה היצירות, שאינן חשובות ביותר — ומוקיע כל שגיאה שמצא או שנראתה לו, אם בסגנון ואם בדקדוק. בביקורתו אינו נושא גם פני גדולים וחשובים; מקום שיש בו חילול הלשון, אינו חולק כבוד גם לרב. "דוב אורב" הוא נראה לכל סופר וספר. פעם תפסני בשער "אוהל שם". סוף סוף תפסני. כיצד זה השתמשתי בתרגומי לקראן בצירוף "נתנו כוזבים" — היינו הכופרים התמו את הנביאים בהותמת כוזבים. לדעתו יש רק לומר "שמו כוזבים", או "נתנו כוזבים", על-דרך "תשיטנו חרפה" (תהלים טד, יד) או "נתתיך חרפה" (יחזקאל כב, ד). ולא נתקררה דעתו בדוגמה שנסתיעתי בה "נתן למשסח" (ישעיה מב, כד). ואולם כשביארתי לו סברתי, שבפסוק "אל תתן את אמתך לפני בת בליעל" (ש"א, טז) פירוש "פני בת בליעל" הוא כדוגמת "מצח אשה זונה" (ירמיה ג, ו) ושם בא השימוש "נתן ל...". הסכים לי. ויש לומר: פעמים רבות טופיע אברונין כאיש ריב וטדון לסופרים ולחכמים. ואולם כל מי שהכיר אותו מקרוב ידע, כי לא לגרות טדון נתכוון, אף לא להתכבד בקלון חברו. מטבע ברייתו היה אברונין צנוע עד מאוד, נוה לבריות ומכבדן וגם אוהבן. הוא ראה את עצמו רק קרוא להתריע על הקלקלה בתוכם-לב, לעתים קרובות בתמימת נוגעת עד הלב.

זקן ושבע ימים הסתלק ר' אברהם אברונין — חבריכבוד של האקדמיה ללשון העברית — עינו לא כהתה ולחו לא נם עד רגעיו האחרונים. רוחו הערה והתוססת — בצעירותו גם חיבר שירים, וידועים פתגמים השנונים בשנים האחרונות — לא עזבה אותו עד אחרית ימיו. רעיו ומכריו ישמרו בכבוד את זכרו.

הא' מלמד קורא דברים

לזכר יצחק שנהר ז"ל

איתא במסכת שבת (קה סע"ב-קו רע"א): "אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן: אחד מן האחים שמת ידאגו כל האחים כולן. אחד מבני [ת]חבורה שמת תדאג כל החבורה כולה. אמרי לה דמת גדול ואמרי לה דמת קטן". לצערנו עלינו להזכיר היום שניים מבני חבורתנו: גדול שבחבורה בשנים, וקטן שבחבורה בשנים.

הרבה חבורות דואגות ומתאבלות כיום על הסתלקותו של ר' יצחק שנהר ז"ל, וביותר מצרה על האבדה הזאת האקדמיה ללשון העברית, ששכלה את אחד מבניה-יבניה. לא באתי לדבר כאן על שנהר הסופר, ולא על יצחק איש החבורה, ולא לפרט לפניכם את תולדותיו. בוודאי עשו ויעשו זאת גדולים וטובים ממני, שידעו את האיש שנים רבות. אומר לפניכם אמרים אחרים על האיש, שבחיוו חיה וזן את הלשון העברית. אני מכיר את ר' יצחק שנהר זה בשנתיים ימים, זכיתי לישיב עמו בוועדה למונחי המטבח, שנתכנסה אחת לשבוע או לשבועיים. נהנינו מטעמו הטוב בכחירת מונחים וקביעתם ומבילוש החודר באוצרות הלשון. פעמים והקדימני בראיית מלה הנמצאת באוצר גנוזים, שידיי משמשו בו יותר ממני. הוא היה דומה לבנאי המבקש מן הסתת אבן מסוימת, ועד שהלה מחפש את האבן המבוקשת במרכך האבנים שלפניו, מראהו הבנאי את האבן באמת הבניין שבידו ואומר "זאת היא האבן אשר ביקשתי". ידיעה זו באה לו מתוך קביעות עתים לתורה. אף ביצירת מלים חדשות עמדו לו ידיעותיו הברורות וטעמו העדין. הנה דוגמאות אחדות מהצעותיו:

סְפֵלָה – קערית קטנה בצורת ספל

כּוּחֵקֶת – צלוחית הכוהל לפרימוס

סִיְרָנָן, נַגִּית – סיר מיוחד לדגים

בִּיעֵת תָּה – ביצת מתכת לשריית עלי תה

סִינּוֹן – מסננת בעלת צורה מיוחדת, שנקראת בצרפתית chinois, כלומר "סיני".

ר' יצחק נהג כאותם יהידי סגולה שבין חברי הוועדות, שאף בין ישיבה לישיבה אינם פוסקים מלהגות בנושאי הדיון, לשעבר או להבא. עלה בדעתו תיקון או הצעה בימים שבין ישיבה לישיבה, מיהר ושלח שורות קצרות למזכיר הוועדה ידידנו ר' אהרן דותן יב"ל"ח. הנה קטעים מאיגרות אלו:

1. "אני חוזר לעניין של פסקי "טעמים" שבשורת המונחים שלנו. שמא כדאי לקבוע את המלה "גר" בטובן herb, פיקאנטי?
2. לעניין המסננות שלנו והכברות והנפות וכל השאר – הריני מציע כי תרשום לפניך את המלה פֶּקָא או פֶּקָא – בקשר עם tamis.
3. בזיכרון הדברים ששלחת לי משיבת ועדת המטבח – נתקלתי שוב בטונחי "מחט כפיית", ולבי מטמגם. שמא מוטב לקרוא לאותה מחט פֶּסְסוּף – מחט של חיטוף?

ר' יצחק היה מן המתמידים בישיבות הוועדה. רק ענייני ציבור בלתי צפויים מראש או שהותו בחו"ל גרמו להיעדרו משיבה. מחלה שימשה סיבה לאי-השתתפותו רק בשבועות האחרונים. באחת מאיגרותיו האחרונות הוא כותב אחרי הערה ל"מחטוף" הנ"ל: "מסופקני אם יעלה בידי להשתתף בישיבה ביום ג', ויודע אני: רע המעשה הזה, אך עקירת דירה ועקירת שן – שתייהן כאחת רעות חולות הן".

שנהר ז"ל לא זלזל אף בדברים, שסופרים ומשוררים רבים דשים אותם בעקבם.

וקוראים להם "דקדוקי עניות". השתתף בישיבות הוועדה לענייני דקדוק ודן בכובד ראש גם בקטנות אלו. ור"י יצחק אמר פעם: "אין לכם עצמכם מושג, כמה חשובים עניינים אלה שאתם מעלים כאן".

ועל הכול נהנינו כולנו מחברתו הנעימה. בין הדברים שדרשו חז"ל מתלמיד חכם, כרי שיהא שם שמים מתאהב על ידו, מנו (יומא פו ע"א) גם משא ומתן באמונה ודיבור בנחת עם הבריות. ור"י יצחק נתברך במידות אלו. דיבורו המלא הן העוררים ורצינות זקנים שפע באהבה וברוח של רצון (הומור). רוח הבריות הייתה נוחה הימנו, כי קיים את דברי ר' ישמעאל (אבות פ"ג מ"ב): "הוי קל לראש ונוח לתשחורת והוי מקבל את כל האדם בשמחה. ומבע לשמחה שבלב זו היה החיוך הנעים, שבו היה מקבל את פניך ובו היה נפרד ממך. אמנם קצרות היו שנותיו של ר' יצחק שנהר, אבל ברוכים היו ימיו ביצירתו הספרותית ובשירותו הנאמן והמעשיר ללשון העברית אהובת נפשו.

בירושלמי ברכות (פ"ב, הע"ג) מסופר: "כר דמך ר' בון בר רבי הייא על ר' זעירא ואפטור עלוי מתוקה שנת העובד (קה"ה, יא: מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל). ישן אין כתיב כאן אלא אם מעט אם הרבה יאכל. למה היה ר' בון בר' הייא דומה? למלך ששכר פועלים הרבה והיה שם פועל אחד והיה משתכר במלאכתו יותר מדאי. מה עשה המלך נטלו והיה מטייל עמו ארוכות וקצרות. לעיתותי ערב באו אותם פועלים ליטול שכרן ונתן לו שכרו עמחן משלם. והיו הפועלים מתרעמים ואומרים אנו יגענו כל היום וזה לא יגע אלא שתי שעות ונתן לו שכרו עמנו משלם. אמר להן המלך יגע זה לשתי שעות יותר ממה שלא יגעתם אתם כל היום כולו. כך יגע ר' בון בתורה לעשרים ושמונה שנה מה שאין תלמיד ותיק יכול ללמד למאה שנה".

אף אנו נאמר: עשה ר' יצחק שנהר ז"ל בחמישים שנות חייו מה שלא עשו אחרים בשבעים שנות חייהם. חז"ל אמרו "מת מתוך השחוק סימן יפה לו" (כתובות קג ע"ב). ר' יצחק שנהר עסק בשכועותיו האחרונים בליקוט נוסחאות של ברכות¹. הוא מת אפוא מתוך ברכות וסימן יפה ויפה הוא לו. יהי זכרו ברוך ותהי נשמתו צרורה בצרור החיים, אמן!

ב. הא' סדן מרצה על הנושא:

למנגנונם של חידושי מקראות

מוריי ורבותיי. נודעת דרכה של לשוננו לדורותיה להסתייע בלשונות המקרא על דרך העושה אותם כלישימוש לעניינים או לצרכים, שאינם תמיד מנופו או כוונתו של המקור. השימוש הזה כפל-פנים לו — אפשר שיהא על דרך האדיקות, ואפשר שיהא על דרך השינוי. ואף דרך השינוי כפל-פנים לו — הפן האחד, והוא מצוי ביותר, מטיל את השינוי באופן שהוא מרגיש אותנו על עצמו, ואנו כמוזמנים לקונפרונטציה של בזק בינו ובין דיוק מקורו; יתר על כן השינוי נעשה על הרוב כמתוך כוונה לעוררנו על העיסות הנה ועל התנאה, בייחוד הנאת השעשוע, החבויה בו; ואילו הפן האחר, והוא אינו מצוי כקודמו, מטיל את השינוי באופן שהוא מחפה על עצמו, ואנו מתפתים, לפחות במשקל ראשון, לראותו מקורי, וכשאנו מתעוררים על דברים כהווייתם, הנאתנו מתקפחת בשל הרגשת-הלוואי, כי המקרא המדומה שיטה בנו. אפשר שאותה הרגשת-הלוואי גרמה אף היא לכך, כי לא כמידה שמדדנו לסוג האחד, אנו מודדים לסוג האחר — הסוג הראשון זכה לתשומת דעתו של המחקר.

ועדות יפה לכך היא דרכם של מהירי מחברים קרמונים, שהם בודקים מקורי לשונותיהם, ועיקרם מקרא; מה שאין כן הסוג האחרון, שפעמים אפילו לא זכה להיכתב בפנקס הפרוטוקולים של הלשון, הם המילונות שבידנו, וכבר נתפרסמו. גם ביד עכדכם, כמה וכמה דוגמאות לכך.

מנגנונה של אותה מלאכת חיפוי ערומה כיצד— היא שאלה גדולה, שאנסה עתה, ברשותכם, להשיב עליה, כמידת־כוחי, תשובה קטנה. ודומה, ראשיתה־תשובה, כי עיקר תכונתו של אותו מנגנון שהוא מסתפק במועט— לא די שהוא בורר לעצמו דוגמה צנועה, אף מנהגו בה צנוע; ואפשר וגם אותה צניעות כפולה ומכופלת ממלטת את עשייתו מביקורתו של המקור ונאמניו. עד מה אותה ביקורת עשויה להקשות, ניתן ללמוד דווקא מניסיונותיו של מנגנון החיפוי שנכשלו, והרי דוגמה קטנה לכך. הכול יודעים את הכתוב באיוב (ל, ב):

גַּם כִּחַ יְדִיהֶם לָמָּה לִי עָלִימוּ אָבִד כָּל־ח.

הנה לפנינו מליצה, שמשמעה לגופה היא עניין למחלוקת הפוסקים, אבל שימושה מרובה, ואם נאמר להביא דוגמאות לו, לא נספיק, ונצטמצם בשתיים, והן ליל"ג. הרוגמה האחת משיר מוקדם יותר ("המות ומקושש עצים"):

**הוֹי, רַק בְּאַנְחָה עָלִי אָבִד כָּל־ח!
וְמָה כָּל־חַי, תִּפְּל מִבְּלֵי מֶלֶח.**

הדברים הם דברי זקן, המתאונן על קשי זקנתו, ותלונתו מוצאת ביטוי נאות לעצמה בשימוש בשני כתובים מאיוב, שהם גם מתחרים יפהיפה. הרוגמה האחרת היא משיר מאוחר יותר ("למי אני עמל"), והיא כחזרה על קורמתה:

**עֲזַבּוּ שְׂפָה, עָלִי אָבִד כָּל־ח,
עֲזַבּוּ סִפְרָתָה תִּפְּל מִבְּלֵי מֶלֶח.**

המשורר שומר על סדר המלים של הכתוב, בשינוי מתאים של התיבה הראשונה (עלימו— עליו, עליה), מה שאין כן השימוש המצוי, בכתב ובעל־פה. המשנה את סדר המלים כפי שהוא יפה לכתובה של פרוזה, וביותר לדיבור על דרך אבד עליו כל־ח. והנה שינוי גורר שינוי; תיבת אָבִד נמצאה מוקשית ללשון השגורה ונחלפה בתיבת עָזַר, תחילה בעל־פה ולבסוף בכתב, ונולדה המליצה עבר עליו כל־ח, וודאי הייתה משרישה, אילולא נתעוררו נאמני־המקרא והתריעו על קלקלתה, וכמעט שנעקרה ואיננה. כי אם לפני כשלושים שנה הייתה רווחת הרבה, הריחי היום כעורב לבן, ואף שאני מתאמר להיות קורא שקוד, לא נזדמנו לי זה מקרוב אלא דוגמאות בודדות שפלט קולמוסם של עיתונאים— האחת של מאיר בן־גור, הכותב: "דיוויזיות... אשר התאמנו על בסיס תורת מלחמה הרואה את הביצורים הסמאטיים כתורה שעבר עליה הכל־ח" ("למרחב" גל, 65), ואחרת של י' אייזנברג, הכותב: "גם לאחר השואה נשאר נאמן לרעיונות, שזה מוטן עבר עליהם כל־ח, חבל מאוד לנו על כך" ("הבוקר", ט' שבט תשי"ז). ואין ביניהם, אלא שהראשון נעזר גם בה"א הידיעה, וגם זה אינו חידוש, שכבר קדמו, למשל יעקב ביברנג ("אגודת שושנים", וינה, 1876, עמ' 82):

**כִּן־גִּדְל הָעֶרְף וְתוֹמֵף בְּפִלְךָ
צָעִיר לִיָּמִים וְרַב הַפִּלְח.**

אם כי לא מצינו בכל המקרא סמיכות, שבה תיבת **כי**, אם כשם-עצם אם כשם-תואר, תימשך לנסמך בה"א הידיעה, וזאת ר"ב החובלי, אבל אנו נוהגים לומר ולכתוב ר"ב הטבחים, שלא כמקרא האומר תמיד ר"ב טבחים, כשם שאנו נוהגים לומר ולכתוב: "אדוני ר"ב-הסדר" וכדומה.

ומכלל הדוגמאות הקודמות י"ם ניימאן במאמר שנדפס כדיוקו פעמיים ונאמר בו: "באו המבקרים ברובם, עיקמו את האף ודנו את ההצגה בצוננין וברותחין. למה להעלות שובדטויות מן הגולה שעבר עליה כלח" ("דבר", 15 בפברואר 1953, וכן 8 באוקטובר 1959). הרברים אמורים בהצגה לפי מחזה של אברהם גולדפאדן, וספק אם הפעם ידע, כי גולדפאדן הוא שנעור באותה מליצה גם הוא—בהתנצלות בראש ספרו "ציצים ופרחים" (מהדורת תשי"ז) ואמר: "מי זה האיש החפץ חיים ללכת לרוח הזמן, ייוואל לבלות עתותיו לריק לקלוע זר פטורי ציצים על ראש שפה נשכחה אשר כבר עבר עליה כלח". ודוגמה מעניינית היא של **ש' שלום**, הכותב בתרגום הסוניטה הי"ד של שקספיר:

דְּמֹת יִפְיָהּ אֶעֱיָרָה בְּלִבִּי
שְׁאֵף עָלֶיהָ כְּלַח יַעֲבֹר
כִּי בְּטוֹלוֹ עִמּוֹ כָּל נוֹי יִבִּיא
וְלְכָל חֲכָמָה תְּחַלְּפֶתָה תִּשְׁמַר

לפנינו שינוי בתר שינוי בסדר המלים: (א) עלינו יאבד כלח; (ב) עבר עליה כלח; (ג) עליה כלח יעבור, ושינוי אחרון לצורך החרוז. והמליצה המשונה כוונתה תרגום השורה שבמקור: **That thou among the wastes of time must go.**

נעיין בעניין המליצה עבר עליו כלח ונשאל לדרך פעולתו של מנגנונה שאלה מחודדת קצת: הוא, שפיקח הוא, מה ראה לשטות זו, שהמיל שינוי שגילוי קל וממילא תיקונו קל כמותו. והתשובה, כמדומה, היא—שסמך על כמה תנאי סיוע, המוכנים לעמוד לו לחידוש המועט שבמליצתו ולהבטיח לו צד ראוי של הצלחה. ראשית, אפשר שסמך על זכרית-מקראות שמהם עשויה שתסתייע החלפת התיבה הראשונה במליצה, תיבת אבד, בתיבת עבר; מכאן הכתוב (יואל א, יא):

הַבִּישׁוּ אֶפְרָיִם הִילִילוּ כְּרָמִים עַל-חֲטָה וְעַל-שְׁעוֹרָה כִּי אָבַד קְצִיר שְׂדֵה

ומכאן הכתוב (ירמי' ה, כ):

עֲבַר קְצִיר כְּלָה קוֹץ וַאֲנַחְנוּ לֹא נוֹשְׁעֵנוּ.

שנית, אפשר שסמך על זכרי לשונות חז"ל, שמהם עשויה שתסתייע אותה החלפה.

מכאן (סנהדרין נט ע"ב):

חבל על שֶׁשֶׁשׁ גדול שאבד מן העולם;

ומכאן (אבות ה, כא):

בן מאה כאילו עבר ובטל מן העולם.

והיווק להחלפה אבד—עבר ניתן במקבילה; מזה אבד סברו ובטל סיכויו-ומזה

עבר ובטל-, המוצנע במליצה המחודשת עבר עליו כלח, שעניינו זקנה.

שלישית, אפשר לו שיסמוך על שינויי נוסח כגון לשון: אנשי אמונה אבדו, אנשי

אמונה עברו. רביעית אפשר לו שיסמוך על כעין תהליך הפוך, כלומר החלפת תיבת

עבר שבמקרא בתיבת אבד וכן, למשל, בלשון הקינה ("על נהרות ספרד", מהדורת ש'

ברנשטיין, תשמ"ז, עמ' 110):

וְגַם זֹאת הַפֶּעַם
מֵעַט לֹא עָמַדְתִּי
עַד לְקַחְנִי אָדוֹם
וְכִמְעַט אֶבֶדְתִּי
וְעַל כָּל הָאֲרָצוֹת
נִפְוצוּ הַמּוֹנֵי.

והרי אין צורך לומר, שהפייטן ידע את הכתובים: כמעט יעבור עבדך, או: כמעט שעברתי. חמישית, והוא אחרון־אחרון, דרכה של מלתי־היחס על שלא מצינו לה במקרא קישור לתיבת אבד, שמלות היחס שלה בוֹ בִי, לִי, ובעיקר מן ואף מֵעַל, אך לא על, שמצינו לה קישור הרבה לתיבת עברי. וכמה מקראות יגידו, מהם שניתן לדרוש לתוכם צדמה של קרבה למשמעה של המליצה הנידונית לנו, ואולי בייחוד הכתוב (איכה ד, כא):

גַּם עָלֶיךָ תֵּעָבֶר־כּוֹס.

ההשערה כי ההקבלה "עבר כלח—עברה כוס" נתחזקה גם מכוח הדרוש: כלח—כוס—Kelch, מתייבת והירות הרבה, ואינו דין שתצא מכלל הלצה, עד שלא תבוא וקסמי ראיות בידה, יתרות על אלו שהן בידי עתה.

עינינו הרואות, כי שובל האסמכתות, העשויות לשמש את שינויו של אותו כתוב באיוב, הוא ארוך למדי, ואף על פי כן נקרע וגשמש עם גערת שומרי לשון הכתוב ודיוקו. ומה לנו עדות חותכת לדרך השיבה לאותו דיוק כדוגמאות של שימוש כפול, והרי דוגמה קרובה—הצעיר בנימין המאירי מחללי קרב דוויטה, הכותב מזה "לא מעטים הם הערכים— הנראים בעינינו כאילו אבד עליהם כלח" ("מאבק", 27 מארס 1953); ומזה: "בצמידותה לתפיסות עולם שעבר עליהם כלח" ("חיפה העובדת", 28 בדצמבר 1955). אולם אם להתנודדות, יש לנו דוגמה חשובה ומשולשת בדרכו של ז' שניאורי. דוגמה ראשונה היא על דרך השינוי (הצער, במחזור תפילות, שירים, הוצאת דביר, כרך א', עמ' 321).

אֵלֵי אֵלֵי! מַה סוֹף זֶה הַמְּכֹאָב? הֲיִאָרֵךְ
עַד עֵבֶר עָלֵי כָלֵחַ?
מַה מְעַט נִזְיֶד־תִּי וְהָאֵשׁ תַּחֲמִי רַבָּה
וְרַב בּוֹ הַמֶּלֶח.

דוגמה שלאחריה היא על דרך הדיוק (גלות, מחזור נגינות ישראל, עם צלילי המנדולינה, הוצאת עם עובד, כרך ב', עמ' קצח):

כָּבֶר אָבֶד כָּלֵחַ עַל גְּוִילֶיךָ, אֶצִּיל.

דוגמה אחרונה שוב על דרך השינוי (ההר, פרקי יער, שם, עמ' תיו):

וְאוֹלֵי הוּא הָאֵלֹן, הוּא הַנְּבִיא
הוּא הַמּוֹרָה וְקַן־הַיַּעַר
אֲשֶׁר קָבַל תּוֹרָה בְּיַמֵּי מֶלֶךְ הָאֱלִים

וּמִסְרָה לְעֲצֵי הַיַּעַר וְלִיּוֹנְקוֹתָיו
וַיְהִי כִּי עָבַר כָּל־חַ עָלָיו וְעַל תּוֹרְתוֹ
וַיִּחַטֵּב.

מסוללת יותר היא דוגמה אחרת, דוגמת שינוי העומדת עדיין על נפשה. הכול יודעים את הכתוב בישעיה (כה, טו):

כָּרְתֵנוּ בְרִית אֶת־מֹות וְעַם שְׂאוֹל עֲשִׂינוּ חֹזה.

והכול יודעים, כי הוא בחינת קרן שטענה ריבית, אלו שני הצירופים: 1) לכרות ברית, המצוי כנודע בכתובים רבים אחרים, 2) לעשות חוזה, הנמצא בכתוב זה בלבד. זה מקרוב נשתגר, גם בכתב וגם בעליפה הצירוף כרת חוזה, ומה שאירע לדוגמתנו הקודמת אירע גם לדוגמתנו עתה—הפעם נחלף חברנו יצחק פריץ לערעה, תחילה במדרו ("עברית כהלכה", "דבר", גיל' 8026), שבו הוא מבאר עניין "כרת ברית" לגופו, דהיינו קרית מלשון ברה, ברית, שעניינו אכילה, וקרית, שעניינו כריתת עגל וכדומה, ומבקש להוכיח, כי אי אפשר כריתת בחוזה, ואדרבה שימוש כזה כאומר הפך כוונתו; ואחר כך ברשימה ששמה "על חטא שחטאנו בלשון" (שם, גיל' 8914), ואין להכריע, אם איסורו החמור יתקבל או לאו, ומכלל דוגמאות השימוש שנתפרסמו אחרי דבריו, אויזר אחת והיא בתרגומו של מנשה לוין לסיפורו של בלזאק ("עור היחמור", עמ' 7): "שעה שאתה נכנס לבית משחק, הרי ראשית מלאכתו של החוק לגזול ממך את כובעך. האם יש לראות בכך מעין אליגוריה ברוח האוונגליון או רמז של ההשגחה העליונה? או זהו אופן של כריתת חוזה שטני אתך, שלפיו נתבע אתה ליתן עירבון כלשהו?". לאמור, המתרגם נמשך לדרך השינוי, וכמדומה שנמשך לו במכוון—מעשה הפרקמטיה עם שטן, הכולט מתוך התמונה שלפנינו, הוא אחר ורע לכתוב שהוא בישעיהו, כי מי אחי השטן אם לא המוות ומי רעו, אם לא השאול, ולכאורה יכול היה המתרגם לנקוט לשון כריתת ברית, והכול אתי שפיר, אלא מה נעשה, ועניינה של אותה פרקמטיה עם השטן הוא על גבי קלף, והכותב כותב או לפחות חותמה ברטו, ומטילא הוא מחייב לא לשון ברית אלא לשון חוזה, וחווה מחייב פועל עשה, והוצרך המתרגם לכתוב אופן עשיית חוזה שטני, והוא קשה לאוזן וקשה לטעם, וכריתת חוזה עם כל פגיעתה, הממשית או המדומה, טובה הימנה. אבל אין אנו יוצאים ידי חובת בירור לאותו שינוי, המבקש היתר לעצמו, אם לא נברר לעצמנו מנגנונו, שגם הוא מורכב קצת. וראשית בירור מעט בדיקה בשימוש בכתוב הנזכר בישעיהו, שכשם שאתה מוצא דוגמאות של אדיקות ללשון הכתוב ומדרו, אתה מוצא דוגמאות של שחרור ממנו, בייחוד על דרך ההחלפה של שמות העצם לגבי הפעלים, שעורדה כמטילא את דרך ההחלפה של הפעלים לגבי שמות העצם. כדוגמה לאדיקות, שהתפוגגה מעט, מתוך שנשטמו הפעלים ונחלף סדר התקבולת, אך נתקיים היחס בין צמדי השמות, כשהברית חלה על המוות, והחווה חל על השאול, מניח בידנו אביגדור המאירי ("צדיקי ערבירב-):

דָּרְאוּ חוֹזֵיכֶם עִם שְׂאוֹל
בְּרִית מְרַשְׁעֶכֶם אֶת הַמּוֹת.

כדוגמה לשחרור על דרך ההחלפה ראשונה—ר' יהודה הלוי (כנ"ל, שירי הספר

וקינה, עמ' 98):

הִישׁ אִישׁ שָׁם עַל לֵב
בְּחַיִּים יִצְמָתוּ

יָדַעַם יוֹם וְלַיִל
אֲשֶׁר לֹא יִשְׁבְּחוּ
וַיֵּדַע כִּי עִם שְׂאוּל
בְּרִית לֹא יִכְרְתוּ.

ור' שלמה בן גבירול (השירה העברית בספרד ובפרובאנס, מהדורת ח' שירמן, כרך א', עמ' 197):

כִּפְר בְּרִית מַלְכֵי אֲדָמָה עִם שְׂאוּל
גַּם מִחֲשָׁבוֹת רוֹזְנִים הוֹפְרוּ.

ור' יהודה אלחריזי (מתברות איתאל, מהדורת פריץ, עמ' 88):

וַאֲיֵן מִכֶּם אֲשֶׁר יוֹם הַמּוֹת עַל לֵב יַעֲלֶה
כְּאֵלוֹ כְּרַתְּם בְּרִית מִתְמוֹל
עִם שְׂאוּל.

הצד השווה של שלושת ראשונים אלו היא ההחלפה של לשון הכתוב, הנוהג כריתת ברית בטוות ועשיית חוזה בשאול, ואילו הם נוהגים כריתת ברית בשאול. מה שאין כן האחרונים שאיפכא בידם, שהם נוהגים עשיית חוזה בטוות. וכדוגמה יל"ג, הוזכר כטובן, את הכתוב, כפי שמעידים דבריו בטבוא השירה ("פתשגן השיר"): "את מלך צובה כרת ברית ואת חירם מלך צור עשה חוזה". אבל הוא הכותב בעצם השירה:

אִם יִסְגֹר אֵל גּוֹקֵם בְּעַדֵי שְׁמַיִם
אֲעַשׂ לִי חוֹזָה עִם מָוֶת וְשַׁחַת.

וכן יצחק גולדמן ("שנים קרמוניות", וילנא, 1879, עמ' 48):

עֲשֵׂה חוֹזָה אֶת מוֹת וַיִּטְרַף נַפְשָׁהוּ.

לאמור, הראשונים נהגו בכתוב, כאילו מתכונתו:

כרתנו ברית (את מותו) עם שאול (עשינו חוזה),

ואילו האחרונים נהגו בכתוב, כאילו מתכונתו:

(עם שאול כרתנו ברית) ועשינו חוזה עם מות.

באו אחרוני-האחרונים ונהגו בכתוב כמתכונתו, כזה:

כרתנו (ברית את מות ועם שאול עשינו) חוזה.

והדרך הזאת לקרב את הקצוות ולהשמיט את שביניהם ועל דרך כך להעלות צירוף חדש יש לה, כידוע, על מה שתסמוך.

ולעניין הטענה משמו של מטבע המשמעות הקמאית הטבוע בכריתת ברית ואינו טבוע בכריתת חוזה, הרי מידת-הדרין מחייבת לוטרי, כי המטבע הזה ציורו הפולחני נשחק טבוע, ולא בלבד בלשונם של חז"ל כגון "אשה גולם היא ואינה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי" (מנהדרין כב ע"ב), לא כל שכן "ברית כרותה לפשפש", שכן ספק נכבד הוא, אם מטבעות אלו מזמינים אותנו לראות מאחוריהם שיור טראה ברית בין הכתרים וכדומה, אלא דומה שהשחיקה מצויה כבר בטקרא כגון: "ברית כרתי לעיני

ומה אתבונן על בתולה" (איוב לא, א), שאנו מתקשים לראות מאחורי התמונה הזאת כריתת עגל וכדומה. לא כל שכן בתמונות שנשתלשלו הימנה. בין מתוך נאמנות לכתוב, בין מתוך שינוי בו וממנו. כן, למשל, בעל ספר הברית הכותב בהקדמתו: "ואקל בעיניה במראה מקומותיה גם כן. ברית כרתי לעיני שלא להראות דבר בספר אחר כלל, ומה שהבאתי ממקום אחר הבאתי הענין בשלימות". וביותר מרדכי אליהו ורבל, השם בפי אביגיל אל אהובה הבוגד ("עדים נאמנים", וילנא 1852, עמ' 26):

אָךְ אֲשַׁמֵּר הַבְּרִית אֲךְ עִמָּךְ כְּרַתִּי
בֵּינֵינוּ לֹא יִפְרִיד כִּי אִם הַמּוֹת
וּבְרִית גַּם הַיּוֹם עַל עֵינַי אֶכְרְתָהּ
מֵה אֶתְבוֹנֵן עַל בְּחוּר וְנֶעֱר.

או שמעון בכרך (שער שמעון, וינה, 1894, כרך א', עמ' 24):

כְּרַתִּי מֵעוֹדֵי בְּרִית זֹאת לְעֵינַי
אֲשֶׁר לֹא אֶתְבוֹנֵן בְּאֵהְלֵי רִשְׁע.

וראה דוגמת-לעו, והיא לקונראד פרדינאנד מייאר בסיפורו Der Schuss von der Kanzel ("הירייה מעל דוכן המטיפה"), שנאמר בו:

Der Kandidat schlug erst die Augen
wieder, als hätte er mit ihnen
einen Bund geschlossen, keine Jungfrau
anzuschauen, erhob sie dann --

(המועמד-לכומר כבש תחילה עיניו בקרקע, כאילו כרת עמון ברית, שלא להביט בבתולה, אחרי-כך זקפן). ואם דוגמאות אלו נטרדה מהן התמונה הקמאית, בדוגמה שיש בה צד של הרחבה לא כל שכן, והרי ר' שמעון כהן מודון (קול מוכר, שיר ח', לעניין מאמר חז"ל במנחות פרק ה', "יבוא זה ויקבל זאת וכו'", מאגנטובה, 1725):

אָחַד אֱלֹהִים חַי וְזֶה רְאִינוּ
עַיִן וְלֵב יַחַד בְּרִית יִכְרְתוּ
עִם זֶה קְרָאוּ וְלוֹ קָרְינוּ.

על אחת כמה וכמה, כשכורת הברית אינו אדם, אלא דומם, והרי דוגמה רחוקה יותר – ר' משה אבן ג'יקטילה, השירה העברית בספרד ובפרובאנס, כנ"ל, כרך א', עמ' 297):

כְּרַת עִם רְנָנִים אָמְנָם/הִינֵן בְּרִיתוֹ.

ודוגמה קרובה יותר – אברהם שלונסקי ("כוכבי שבת"):

כְּנוֹף שְׁבוּ הַפֶּלֶג וְהַחֶרֶשׁ וְהַהָר
כְּרַתוּ בְּרִיתָם לְשֹׁפֵן בְּדָד וְגַם יַחְדָּיו –
וְלֹא יִרְיֵבוּ.

והוא הדין חיים יעקב אונגר בעניין הוויתור שלו על לשונות המקרא ("הגיון בכנור", פרנקפורט-דמיין, 1854, עמ' XI-X) "ואף לעתים רחוקות, כאשר נאחזתי בסכך הלשון גדר מזה וגדר מזה, וגם ראייתי את הלחץ אשר הענין לוחץ אותי, או הפרתי בריתי אשר כרתי לעטי, והמלה הראשונה העולה על רוחי – אספתיה הבייתה ותתי לי

סוכנת"י. ספק גדול הוא, אם בדוגמאות אלו וכאלו נשתייר קורטוב בן קורטוב מכריתת
 חברית הקמאית, ואדברה כדרך פרדוקס יישמע הרבר, כי מוחשיותה של כריתת שניטשטשה
 בצירופה לברית אפשר לה שתתנער מעט בצירופה לחוזה, אולם גם התנערות
 זו עד ארגיעה, אלא אם כן תחול ריארכאיזיה במושג וצירווי. וטן העניין לציין, כי היא
 אמנם חלה, אך לא בלשוננו, אלא באחותה, ביידיש. כי הגה המייטש שבעל פה נהג
 לתרגם: כרת=שניידן, ברית=א זיכערהייט. נמצאת מוחשיותו של המקור מובלמת
 בתיבה ראשונה ומטושטשת בתיבה אחרונה. ואילו תרגומים שבדפוס פסחו בין "שניידן"
 או "פרשניידן א בונד", או "פֿרבינדן א בונד", עד שנמשכו לדרך הגרמנית "שליסן
 א בונד", וכך דרכו של יהואש בתרגום המקרא ונעזר בה גם בשירי, כגון בעניין
 האביב ונביעתו ("אין געוועב", כרך א', עמ' 84):

פֿון די טונקעל קאלטע גרונטן
 צו דער זון און אירע פֿלאמען
 שליסן ערד און הימל בונטן
 שלים איך אויך מיט זיי צוואמען.

או בעניין ריקוד שדים (שם, עמ' 260):

האָט דער בויך און דאָס מויל
 געשלאָסן א בונד
 און געווען איז די שבועה ביי זיי
 זאָל לעבן די שטונד.

ואילו זה מקרוב הל מפנה לצד הדרך הישן, ונסתפק בדוגמאות של ה' לייזויק

("אין טרעבלינגע בין איך ניט געווען"):

און איך בלייב אויף ווייטער היטן—
 אין טיף פֿון לייב דיין בונד פֿארשניטן.
 או ("דערהויב אונדז"):

אָ גיב אונדז כוח א בונד צו פֿארשניידן
 מיט דער לעצטער שעה פֿון אייביק זיין.
 או ("דער לויטערער זייער"):

און ער האָט אין פיין פֿון זיין וואָגל
 און ער האָט אין פיין פֿון זיין וואונד
 מיט אקער און פֿעלדישן לאָגל
 פֿארשניטן א ווייטערן בונד.

ועתה נראה דוגמה, שמותר לומר עליה, כי ניסיונה עלה בידה יפה יפה, כמדומה
 מתוך שהשכילה במעשה הסוואה שלה—כוונתי לסמיכות: חיל-זרים, שנעשתה כמליצה
 השגורה ושימוש משופע ביותר והיא חשובה כמטבע מקרא ואינו כן, והרי קצת דוגמאות
 לשימוש—אד"ם הכהן (אמת ואמונה, 1895, עמ' 44):

וּלְבֵיתוֹ לְמִצַּא טָרֶף גַּם חִפְץ אֵינְנוּ
 עַל כֵּן אֵף חֵיל-זָרִים יֵאָכֵל צְדִיק לְשִׁבְע.

וכן פרץ סטולנסקין: "ראש הקהל על אשר שלח ידו בכסף העדה ויאסף כחיל
 חיל-זרים" ("התועה בדרכי החיים"); או בעניין גנב: "וכאשר לא תמצא ידו למלאות
 תאות נפשו או ישלח ידו לא רק בחיל-זרים כי אם גם את נפשו יקח" (שם); וכן:

"לא עשקתי ולא רצותי ולא רימיתיו ולא הוניתי ולא בלעתי חיל-זרים" (שם) חנף"; או: "אז ישלחירו בחיל-זרים ויווסר אחריכן בבית-כלא על מעלו" (שם). ובחקרמה שלו לתרגום איתאל הכושי ליע"ם: "כי אז לא הביטו אל גביר אשר גזל חיל-זרים ויעשה חיל, ויאציל מברק-זוהבו על כל בני משפחתו". וכדוגמה מיוחדת - דוד ראדנר בתרגום וילהלם טל (וילנה, 1882, עמ' 70) בדברי ברתה: "לשוא תקוה למצוא חן בעיני הנציב אשר יתנני לך לאשה, יד הממשלה נטויה על נחלתי להביאנה תחת נחלותיה העצומות. אהבתה לשלול חיל-זרים היא תרמוס ותדרוך את החופש בארצך והיא תשאף לבלע גם את נחלתי". וכן בדברי מלכתל (שם, עמ' 125): "יען כי נפשו לא שבעה לבלוע חיל זרים לכן נפל בשחת יפעיל בדמיימיו". הצד השווה בכל השימושים האלה הוא משמעות חיל-זרים כרכוש אחרים, אונם והונם.

מנגנונו של החידוש, בייחוד בצורתו השגורה, המתראה כלשון מקרא: בלע חיל זרים, מורכב בהרבה משל קודמיו. דומה, כאילו כמה וכמה כתובים התנגחו להרכיב את הסמיכות הזאת על פעלה, והרי לפנינו עיקרם על סדרם במקרא:

1. **כִּי יִהְיֶה עֲלֶיךָ הַמּוֹן יָם חֵיל גּוֹיִם יָבֹאוּ לָךְ (ישע' ס, ו);**
2. **אָכְלוּ זָרִים כְּחוֹ וְהוּא לֹא יָדַע (הושע ז, ט);**
3. **כִּי רוּחַ יִזְרְעוּ וְסוּפָתָה יִקְצְרוּ, קָמָה אֵין לוֹ, צָמַח בַּל יַעֲשֶׂה קָמַח, אוֹלֵי יַעֲשֶׂה זָרִים יִבְלַעְהוּ וְנִבְלַע יִשְׂרָאֵל, עֲתָה הֵיוּ בְּגוֹיִם, כְּכֹלֵי אֵין חֶפֶץ בּוֹ (שם, ח, ז-ח);**
4. **בַּיּוֹם עֲמַדָּה מִנְּגֵד בַּיּוֹם שָׁבוֹת זָרִים חֵילוֹ וְנִכְרִים בָּאוּ שְׁעָרָיו (עובד, יא);**
5. **יַחַד כְּסִיל וְבַעַר יֵאבְדוּ וְעוֹבֵד לְאַחֲרֵים חֵילָם (תהלים מט, יא);**
6. **יִנְקֹשׁ גּוֹשָׁה לְכָל אֲשֶׁר לוֹ וַיִּבְזוּ זָרִים יִגְעוּ (שם קט, יא);**
7. **פֶּן תִּתֵּן לְאַחֲרֵים הַדָּךְ וְשִׁנְתִּיהָ לְאַכְזָרִי/פֶּן יִשְׁבְּעוּ זָרִים כְּחָךְ וְעַצְבֶּיךָ בְּבֵית נִכְרִי (משלי ה, י);**
8. **חֵיל בָּלַע וַיִּקְאָנוּ מִבְּטָנוֹ וַיִּרְשָׁנוּ אֵל (איוב כ, טו);**
9. **מִשִּׁיב יָנַע וְלֹא [נ-א: מְשִׁיב יָנַעוּ לֹא] יִבְלַע כְּחֵיל תְּמוֹרְתוֹ וְלֹא יַעֲלֶם (שם, שם, יח).**

דומה, כי המרכיבים האפקטיביים ביותר של הסמיכות שלנו הם לשונות הכתובים: (1 חיל גוים, 2) שבות זרים חילו; ומי שהקדים תיבת חיל לתיבת זרים הוויז את הצירוף לצד הסמיכות שלנו, וראה ר' שלמה בן גבירול (חשירה העברית בספרד ובפרובאנס, מהדורת ח' שירמן, כרך א', עמ' 232):

רֵאָה כִּי אֵין בִּידְךָ מְאוּמָה מִכְּבוֹדְךָ
לְזָרִים חֵילָךְ יוֹקֵם
וְאֵתָה תִלְךָ רִיקָם.

פרשה לעצמה הוא עניין הצירופים השונים שעלה מתוך הכתובים האלה, כגון אד"ם הכהן הכותב (כנ"ל, עמ' 98):

וְנֹאזְנוּ לֹא יִתֵּן לוֹ אִם יִתְפַּשׂ שָׁמָּה
תֵּת לְזָר חֵילוֹ לְאִמֵּר מְרִמָּה הַשִּׁיאָנִי.

וביותר מ"ל לילינגבלום ("קהל רפאים", 1870, עמ' 59):

עֲלֵמוֹת שְׂדוֹת בְּקֶשֶׁי קִרְבָּתָךְ
וּלְזוֹרוֹת אֵלֶּה חִילָּךְ נִתְּנָה.

וניכרת תוספת רישום של כתוב אחר (משלי לא, ג):
אֵל תִּתֵּן לְנָשִׁים חִילָּךְ וּדְרָכֶיךָ לְמַחֹת מְלָכִין.

וכבר קדם בצירוף זה ר' יהודה אלחריזי (תחכמוני, מהדורת מחברות לספרות, עמ' 398):

שְׂדֵי שְׂלַח צוֹעִים לְרוֹשֵׁשׁ כָּל-
טוֹבֵת בְּנֵי כְּלָנָה וְכְלָנָה
עֲשָׂרָה וְכָל חִילָּה לְזָרִים תֵּן
וְחֶשֶׁף יִפִּי סִתְרָה וְגִלְנָה

אבל עיוננו עתה מצומצם על הסמיכות חיל זרים, ונביא לו כדוגמה פיקאנטית דרך שימוש של אברהם מאפו הכותב: "חמול אשר מאז היתה רעה נגד פניו לבלוע חיל זרים" ("עיט צבוע"); וכן: "בהשאירו בגדיו על שפת הנחל להונות לבבות, והוא צלל בנחליבליעל עם חיל זרים אשר נשא אתו" (שם), ובייחוד: "הרוצה להחכים יעסוק בדיני ממונות והרוצה להתעשר יצפין חיל זרים בביתו" (שם). והפליא בצירופו: (1) הרוצה שיחכים יעסק בדיני ממונות (ב"ב קעה ע"ב), (2) הרוצה שיחכים ידרים ושיעשיר יצפין" (שם כה ע"ב) — מתוך שעניין יצפין משמש בכפל הוראה: (א) ילך צפונה, ידור בצפון; (ב) יחביא, יסתיר יצניע; (3) טוב ינחיל בני בנים וְצָפֵן לְצַדִּיק חֵיל הוֹטֵא (משלי יג, כב); (4) כי יהפך עליך המון ים חיל גוים יבאו לך (ישעי ס, ה) ונחלפו גוים לזרים, והוא כאמור ראש המפתחות לצירופנו: חיל זרים. והידודו של מאפו נתפשט ברבים, וראיה נוסח אחר: "הרוצה שיעשיר — יצפין ממון אחרים, הרוצה שיחכים — יעשיר" ("המצפה" תרס"ד, שנה א', גיל' 2, עמ' 6); לא די שנתקה חודו אף נשמטה הסמיכות שלנו.

וראו גם לצפין, כי הסמיכות חיל-זרים מפרשת תיבת חיל בהוראתה האחת — רכוש, ואינה מפרשתה בהוראתה האחרת — צבא, גים, ואדרבה לשם ההוראה האחרת משמשת בתדמותה — חיל צרים, שגם היא חשוכה כלשון מקרא, ואינו כן. ויש בידנו לבדוק דרך הורתח של הבת הזאת — מיכ"ל כותב (הריסות טרויאה, וילנא, 1869, עמ' 30):

וְהִנֵּה בְּנוֹ פְּאֵלִיט בָּא —
כִּי בָקַע לְחֻלּוֹק חֵיל צָר —

סמיכות זו אין לה אחיזה במקור, שנאמר בו:

Polites — per tela, per hostes fugit

ולא בתרגום של פֹּס, שנאמר בו:

Aber Polites — daher durch Geschosse, durch Feinde

ואחיותמה בתרגומו של שילר, שעל פיו נעשה התרגום העברי:

Da kam — Polit — der Feinde Haufen durch

ומיכ"ל געזר בסמיכות הזאת לא בלבד בתרגומו אלא גם בשירו וכן (נגמט

שמשוך):

אם הוא לא יחו חיל צָרִים נְצַמְתִּים
אך קולות רב־פֶּגֶר אָזְנו שׁוֹמֵמֶת

ובימינו ממש נתן אל תרמן ("עיר היונה": תשי"ז, עמ' 89):

עַת הָגֵרו חֵיל צָרִים פְּלִי חֶרְשֶׁת־
גִּוִּים בְּאֹרֶה שֶׁל חֲמָה
עָשׂוּ הִיְהוּדִים אֶת הַחֶשֶׁךְ
לְחֹזֶק בְּכָל פְּלִי מִלְחָמָה.

עד היכן הגיע רישומה של הסמיכות חיל זרים ניתן ללמוד מדוגמה של תרגום; בקינות לתשעה באב נאמר:

לְאִמּוֹתֶם לְעַת כְּמָהוּ מְשַׁבֵּר
יַעַן כִּי גָרוֹן פְּתָחוּ פְּקָבָר
לְהַטּוֹת מְשַׁפֵּט גָּבֵר.

ובטייטש (מהדורת וילנא, 1858) נקרא: "ווען זייא האבן גיוואלט עשן האבן זיי גשריאן צו איר מוטר אונ דס וואר דרים ווייל זיי האבן גיגזלט אונ איר טיילער וואר אויף געפנט גוועזן גלייך אז איין קבר איין צו שלינגן פֿרעט די לייט איר געלט אונ אויך האבן זיי שוחד גנומען און האבן דאס רעכט גנייגט". והרי גם הוכחה של מסיח לפי תומו — ר' גרשון זאב דמשק ("לאור האגדה", ניריורק תשמ"ו) בא לבאר (עמ' קעג) עניין הדרש בסוטה ד ע"ב: "כל האוכל לחם בלי נטילת ידים כאלו בא על אשה זונה, שנאמר (משלי ו, כו) כי בעד אשה זונה עד ככר לחם"; והוא אומר כי הצד השווה שבשניהם הוא ששניהם משתמשים ונהנים מקניין שאינו שלהם "ומתענגים על חיל זרים" וגם עונשם שווה, והוא מסיים בכתוב מאיוב "חיל [זרים] בלע ויקיאנו מבטנו יורישנו אלי". והרי דוגמה של שעשוע — הימן ירושלמי בטחברתו ("מהברת הגאווה והגדולה, או עד היכן יד עם הארץ מגעת", 1943) כותב (עמ' 4): סופרינו מתקשטים בנוצות זרים/ וחיל אחרים יאכלו כבוצרים".

ולסיום דברינו נביא הוכחה, עד כמה הסמיכות הזאת הצליחה להיראות כמקרא ממש — הכתובים ששימשו יסוד לסמיכות שלנו יש כדוגמתם בספר בן־סירא, ונביאים לפי התרגומים שהיו מצויים בידי קהל העברים בדורות אחרונים — תחילה תרגומו של זקיל פרגקל, ואחריו תרגומו של בן־זאב:

- (א יא, כב: 1) לא ידע כי יבוא יומו ועזב לאחרים חילו
 (2) והוא לא ידע כי קרב קצו ועזב לאחרים חילו
 (ב יד, ד: 1) מרבה הוגו לחסר נפשו יאסוף לזרים מאבד חילו
 (2) מחסר לנפשו אוסף לאחרים ובטובו זרים יגילו
 (ג יד, טו: 1) הלא תעזב לאחרים חילך ויגיעת כפיך ליורשים
 (2) חילך לאחרים תעזב ועמלך אל מפילי גורל
 (ד כא, ט: 1) בונה ביתו בהון אחרים כונס אבנים להקים קברו
 (2) בונה ביתו בחיל זרים כונס אבנים לקברו
 (ה כט, ה: 1) ישק ידו עד השיגו ועל הון רעהו יקוד ישתחוה
 (2) ישק ידיו לעת קחת ועל כים רעו ירחיב לשון

- (1) לג, כב: 1) אל תעזוב לאחר חילך פן תנחם והיית כעני בפתח
 (2) אל תתן הונך לאחר לבקש מהם ירך לבשתך.

ראינו כי בן־זאב נעזר בסמיכות שלנו, חיל־זרים, ונמשך בנסמך לתרגום שהוא
 מכיאו ובסומך סר ממנו: דבנא ביתא בחילא דחברוהי מכנש כאפא לאגרא. ונאמן לו
 ספנד בתרגומו: Wer sein Haus mit dem Gut seines Nächsten baut,
 sammelt Steine zu seinem Schandmal.

ואילו מתרגמים אחרונים, שטרחו על מהדורה מדעית של בן־סירא, א' כהנא וייבדל
 לחיים חברנו מ"צ סגל, נעזרו במטבע שכבר נעזר בו בן־זאב. הראשון כותב: בונה ביתו
 בחיל־זרים כאוסף אבניו לגל; והאחרון כותב: בונה ביתו בחיל־זרים אוסף אבנים
 לגלו. ולפי שטרחו על תרגומם של החלקים, שלא נמצא מקורם העברי, והפסוק שלפנינו
 בכללם, על דרך תחזורת, שהם משערים אותה קרובה ביותר למקור, הרי הם כמשערים, כי
 סמיכות חיל־זרים היא כסמיכות קדומה ממש.

אם מותר לראות שלוש הדוגמאות שהבאנו כדוגמאות טיפוסיות, אנו רשאים,
 כמדומה, לומר, כי לשון המקרא המדומה במלחמתו להיראות, ואף להיחשב, כלשון מקרא
 ממש, תלוי בתכסים המלחמה הנודע, תכסים ההסוואה, המעמיד הזותם של דברים כתשתיתם.

ג. הא' איתן: בישיבה האחרונה דננו בקצת ערכים קשים מרשימת מונחי האפייה.
 כמה שאלות, שלא הגיעה המליאה לידי הכרעה בהן — נמסר ייפוי כוח לוועד המינוח
 להחליט בהן. חשבתי שהרשימה תבוא לאישור בלי דיון נוסף, אלא שנתעוררו שאלות.
 הוועדה קבעה ברשימה זו "חיתים (הדגן); חיתה (הצמח)" וכן "שעורים, שעורה"
 וכי, בכל המונחים האלה מציעים עכשיו, שלא להפריד בהוראה בין הדגן ובין הצמח, אלא
 לכתוב את שתי הצורות זו ליד זו.

הא' טור־סיני: אין ההבדל בין "חיתה" ל"חיתים" הבדל של עניין ותוכן, אלא
 יש כאן הבדל סגנוני, ולא על הסגנון אנו מחליטים, אלא על עצם המונח.
 הא' איתן: ההצעה היא למחוק את התוספת המנדירה שבסוגריים.
 הא' גינזברג: "להם חיתה" לא הייתי רוצה לשמוע. חיתה צריך לצמצם לצמח
 בלבד, וכן בשעורה וכיו"ב.

הא' טור־סיני: זה איננו סותר מה שאמרתי, שזו שאלת סגנון. בתנ"ך לא
 תמצאו "להם חיתה". אין אנו מדברים כאן על סגנון, אלא על המונח.

הא' שלי: מצטער אני על כך שבחזור הראשון נרמזה אמנם פלוגתה זו, אבל
 החברים לא נתבקשו להביע בזה דעתם. הרושם היה, שהשאלה לא תעמוד לדיון בישיבת
 המליאה, אעפ"י שיש חולקים על ההבחנה בין "חיתה" ל"חיתים". והנה העלו את השאלה
 ומבקשים הבעת דעה מיניה וביה. המנוח יצחק אפשטיין כתב בעניין זה והביא עשרות
 דוגמאות מן המקרא ומן המשנה, ש"חיתה" משמשת למין הצמח בכללו ולגרניר היחיד,
 ואילו "חיתים" משמעו היבול, הגרעינים. אי אפשר להכריע בזה בהצבעה ארעית בלי בדיקה
 יסודית חדשה של כל הראיות. אני מבקש להקדיש לכך דיון מיוחד.

הא' לייבל: עד עכשיו הייתי סבור, שזה עניין דקדוקי בהחלט. חיתה היא הצמח
 והגרעין היחיד. אינני מתאר לעצמי, שאפשר לומר "הובלת חיתה", אלא יש לומר "הובלת
 חיתים". חיתים — הסחורה, חיתה — הצמח. וזה איננו עניין יוצא דופן בלשון, אלא מקיף
 תופעות רבות, שהיחיד בצורת נקבה והרבים בסיום —ים. לכן רואה אני בזה עניין דקדוקי
 ולא סגנוני.

הא' בן־חיים: מאמרו של יצחק אפשטיין ז"ל ידוע לנו. אך סוף סוף "קציר שעורים" ישנו, וכידוע קוצרים צמח. בוודאי בעלי לשון יבחרו במונח "חיתים", אך להבחין בין צמח ובין מה שאופים ממנו — אי אפשר. אי אפשר לומר, שאין במקרא "שעורים" בתור צמח.

הא' איתן: כשם שאפשר לטחון קמח, כך אפשר לקצור שעורים. הדבר נקרא על שם סופו.

הא' טור־סיני: עניין שימוש המלה ברשימה הזאת הוא שאלת סגנון. מתי היא משמשת ביחיד, ומתי היא משמשת בריבוי — זאת אין לנו באים לקבוע היום. מובן שאיש לא יכתוב "נויד עדשה" אלא "נויד עדשים". השאלה היא, אם יש צורך להכניס הערה סגנונית זו לתוך הרשימה, אך אם תרצו, נכניס את ההבחנה בין חיתה ובין חיתים. בעד ההבחנה הצביעו 6; נגד ההבחנה — 3.

הוחלט אפוא להבחין בין הצמח ובין הגרגרים¹.

הא' איתן: ע"פ שיטה זו שנתקבלה בא כאן: "שיבולי־שועל (הדגן); שיבולת־שועל (הצמח)". "שיבולי־שועל" אין לו יסוד במקורות, ומר ברגרין מציע לכתוב רק "שיבולת־שועל".

הא' טור־סיני: לדעתי אין לצמצם את האפשרות הלשונית. יש שיבולת, ויש גם שיבלים.

הא' בן־חיים: הושב אני, שאין ליצור דבר שאינו בלשון — והריבוי "שיבולי־שועל" אינו בנמצא.

הא' טור־סיני: זה נמצא בכוה. כיצד תקרא למספר שיבולים?

הא' איתן: בארמית של התלמוד נמצא "שיבולי תעלא" (מנחות ע"ב).

הא' טור־סיני: אני מביא זאת להצבעה. זו שאלה של גישה עקרונית ללשון. בעד הוספת שיבולי־שועל הצביעו 6, וכך נתקבל¹.

הא' איתן: הרשימה מבחינה בשימוש שתי המלים "בצק" ו"עיסה". זו חלוקה, שנתקבלה אף במילון למונחי המטבח של ועד הלשון: בצק — החומר בכלל; עיסה — מנת הבצק, שאדם לש ומכין לפתו בבת אחת. יש מקום לחלוקה הזאת לפי המקורות, אלא שהספק הוא, אם גם במקורות החלוקה הטורה כל כך, עד שצריך להביא אותה ללשון ימינו; ושנית, ספק אם הציבור יוכל לעמוד בהבחנה זו.

השאלה היא, אם נמחוק את ההגדרה ונביא מול הלועזית את שתי המלים "בצק" ו"עיסה", או שנשאיר הכול כמוצע עכשיו, עם ההבחנה המפורשת.

הא' טור־סיני: "בצק" נכון ו"עיסה" נכון. עדיין אין כאן ספציאליזציה כזאת, שאנחנו כיום צריכים להבחין לפיה. הושב אני, שמותר לרשום "בצק" ליד "עיסה" ללא הבחנה.

הא' לייבל: באמרי "הגש לי את העיסה", אני מתכוון לדבר חומרי בהחלט. כשאני אומר "בצוק את הבצק", זהו עניין איכותי. אם אנו מתירים "עיסה" ו"בצק" לאותו דבר, אנחנו מבטלים "בצק". אנחנו צריכים לשמור על ההבחנה הזאת, שהיא עניין לא רק לאופה, אלא גם לסופר. אם המלים נרדפות, צריך לבטל מלה אחת.

הא' אירמאי: מבחינה מקצועית האופים אינם זקוקים להבחנה. דבר זה בא גם בתעשיית חומרים שיש להם תכונות כבצק. האם ניצור במילון מקצועי הבחנה, שאין לה עניין מקצועי?

1. בישיבה כ"ה בי"ח בכסליו תשי"ט נשתנתה ההחלטה. עי' זיכרונות האקדמיה ו, תשי"ט.

הא' ריבלין: "בצק" ו"עיסה" הם בעצם שמות נרדפים, "בצק" מראה את המצב של העיסה אחרי שנתבצקה. אני חושב, שלמעשה אלה הן שתי תפיסות לאותו מושג.

הא' טוררסיני: אין אנו מדברים כאן על הקירה אטימולוגית, שעשויה להוליכנו בוודאי לעניין של "רגלך לא בצקה", שלפיהו "בצק" זה דבר שעולה ותופח, ו"עיסה" זה דבר שאדם לש אותו. מדברים אנו על דבר שקיים בלשון החיה. לשון הריבור ולשון המקצוע אי אפשר לה שתצמצם. השאלה היא, אם לאופה דרוש צמצום זה. המלה "עיסה" מקומה באמת בלשון הסופרים והמשוררים, ולפי מהלך ההתפתחות היא תהיה מלה פיוטית יותר. אין אנחנו רוצים להוציא את המלה "עיסה", אך אין אנחנו יכולים להוציא את המלה "בצק". חושב אני, שהיום יש לתת זכות שווה לשתי המלים.

בעד מתיקת ההגדרה הצביעו 8, וכך נתקבל.

הא' איתן: המונח "שרוב", הבא לתרגם syrup, לקוח ממקורות של ימי הביניים. שם נמצא גם "שרוב" וגם "שירוב".

הא' מרן: וגם "שרב".

הא' איתן: ועד המינוח מנקד זאת שריב. יש עוררים על הניקוד ומציעים לנקד שריוב על משקל קיטור.

הא' טוררסיני: המלה מקורה בצורה הערבית, וכנגד זה יש בעברית, כנראה, "שרף". אנחנו לוקחים מלה ביקלאומית, שמוצאה בשורש שמי. נכון שיש צורה כמו קיטור, אך נדמה לי, שאין להוסיף עליה, אלא בשעת הצורך. אני מעדיף את הניקוד שריב ולא שירוב, בפרט לפני רי"ש.

הא' לייבל: הצורה שריב זו צורה של שם-פעולה, ולא של שם-עצם.

הא' טוררסיני: ומה אגיד?

הא' לייבל: זה באמת שם-פעולה, רק בשימוש הרחבנו את המובן. לדעתי אין סיבה לקחת שם-פעולה במקום שם-עצם. ואם אין פועל "שרב" — למה לעשות שריב?

הא' מרן: בספר הרקחים, שההדיר מונטנר מובאת תיבת "שירוב", "שריב" ושאר צורות בש"ן חרוקה וי"ד לאחריה. ש' משרניחובסקי כותב: שריב (בשירתו "איפיאטרום לעת מצוא היה אבי").

הא' בן-חיים: השתתפתי בישיבת ועד המינוח, ושם הוצע להשתמש גם במלה הלועזית "סירופ", והדעת נטתה להשתמש בצורה שריוב.

הא' מלמד: עדות המורה אומרים סירופ. בערבית אומרים שיראב, ובעברית זה יכול להיות שריוב בחולם, שנדמה לי קל לשימוש משורק.

הא' אורבך: אם אנו מחדשים שם למשקה זה, צריך להיות דומה לדברים שהם כבר קיימים. אפשר להשתמש בש"ב על משקל שקר, או שריוב על דרך מירוש.

הא' ריבלין: אם השתמש משרניחובסקי לפני 30 שנה בצורה זו, אנחנו יכולים לקבל זאת.

בעד שריוב הצביעו 7, בעד שריב — 1.

נתקבלה אפוא הצורה שירוב.

הא' איתן: whole milk: קבעה הוועדה "חלב שלם". פרופ' אורבך חזר למונח, שכבר היה בהצעה הראשונה של הוועדה ונדחה אחר כך — "חלב מלא". הכוונה היא לחלב, שלא נטלו ממנו את השומן, בניגוד לחלב רזה. אולי אפשר להכריע כאן?

הא' טוררסיני: על כל פנים איני נוטה לקבל חלב שלם.

בעד "חלב מלא" הצביעו 7, וכך נתקבל.

הא' איתן: למונח aroma נתקבלה בוועד המינוח הצורה גֶפְמָה. בתחילה הייתה הצעת הוועדה: מֶפְסָם.

הא' לייבל: "גֶפְמָה" מביע גוף, ואין בזה שום דבר הדומה לעניין aroma, שהוא הריח, אבל לא הגוף. צריך לתת שם, שיביע הרגשה ושיש לו דמיון לשם הפעולה, ולכן אני חושב, שצריך לומר מֶפְסָם, ולא צריך לבלבל זאת עם השם הקונקרטי גֶפְסָם. ושנית, איש לא יאמר גֶפְמָה מלרע, אלא יאמרו בהטעמת מלעיל, ועל ידי כך מקלקלים את צורת הלשון.

הא' טוֹרְסִינִי: aroma איננו עניין של הרגשה. כלום הצורה "גֶפְמָת" אינה מתאימה יותר?

הא' אורבך: אני רוצה להעיר על עניין יותר יסודי. aroma איננו קשור דווקא לעניין בשמים. על בשמים אין אומרים, שיש להם aroma. בושם ובשמים הם דבר יותר בולט בריחו. אני הייתי אומר מְרִיחָה.

הא' איתן: הוועדה, שדנה במושג הזה, אישרה את השורש "בסס" בסמך, והיא הגיעה לכך מן ההוראה של השורש הזה בארמית: בסים – נעים. דבר זה איננו קשור עוד בבושם. הגדרת המושג קשה מאוד. בפי המומחים למונחות ישנה הגדרה כזאת: aroma זה למעשה צירוף של טעם וריח, בעיקר ריח המוחש בשעת האכילה, שאם לא כן, הרי אין הבדל בין aroma ובין ריח.

הא' רבין: aroma זה יותר עניין של טעם מאשר של ריח. לכן המלה גֶפְמָה אינה אומרת הכול. לגבי המלה מֶפְסָם אינני רואה את ההיגיון, שה"מבסס" הוא יותר מופשט מן "בסמה".

הא' אירטאי: רצוני להעיר על עניין טעם וריח. יש ארבעה טעמים יסודיים, שאנו מרגישים בהם בלי שיתוף הריח: מתוק, מר, מלוח וחמוץ. כאן מדובר על אותו חוש של טעם, שמשותף בו חוש הריח. וכל החושים הללו מתבססים על כך, שחלקיקים מתפשטים ומגרים את חוש הריח. לכן נראה לי, שההצעה "בסומת" היא טובה, כי אנו משתמשים במלים כגון פסולת, סחופת על עניין התפורות של חלקיקים.

הא' פריץ: "בסומת" על משקל קֶטֶת – טוב. וכדאי לנצל את המשקל הזה, ששימושו נדיר.

הא' שירמן: קודם צריך לקבוע, איזה מונח רוצים לתרגם. המונח הגרמני aroma והאנגלי flavour, כמובא ברשימה, אינם זהים. אם רוצים לקבוע מונח ל־aroma, שזה עניין של ריח – "בסס" מתאים.

הא' ברנגרין: אני שואל שאלה עקרונית: מדוע אנו גוזרים על מלה לועזית? נשאר את המלה aroma.

הא' טוֹרְסִינִי: אנתנו מנסים למצוא מונח עברי. והשימוש יראה, באיזה מקום צריך לקיים מונח לועזי, מה בוודאי מותר. אם תרגום הוא מוצלח ויכנסם ללשון, מי יבקש מונח אחר? יש דברים, שאינם ניתנים לתרגום, אבל כאן יש דבר, שכל ילד מרגיש אותו ורוצה להביעו בלשוננו.

הא' בן־חיים: אם נרצה לבדוק את הרשימה הזאת, נסתור את כולה. סוף סוף צריך להכין את הרשימה שמומחים וזקוקים לה. אם יש שאלה עקרונית, יש להכריע בה. כלום כדאי להביא לפני המליאה קביעת צורה של מלה ודברים אחרים של מהיבך? אפשר לסמוך על עבודת הוועדה, שדנה בדבר.

הא' טוֹרְסִינִי: המזכיר, ששאלתי אותו אם אפשר לאשר את הרשימה, אמר לי, שיש צורך להביא למליאה שאלות מספר, שחברים עוררו עליהן בזמן האחרון. ההצעות הן: קָפְמָה, קָפְמָה, קָפְמָה.

בעד קָפְמָה הצביעו 4; בעד קָפְמָה—6; בעד קָפְמָה לא הצביע איש.
נתקבל המונח קָפְמָה.
אושרה רשימת מונחי האפייה א¹.

ד. הא' מִדֵּן: ועד הדקדוק מגיש בזה למליאה לשם הכרעה שאלות אחרות, שנדונו בוועדה לשאלות דקדוק שימושיות, שאלות, שהן עקרוניות, ויש שתלויים בהן עניינים שונים שבעבודת ועדות המינוח. ואלו הן:

א. במילוני ועד הלשון הונהג משקל פילול משורשי ע"ו והכפולים, כגון אִיתוּת, פִּינּוּן, סִיבּוּב (בעי"ן הפועל רפה ובחירק מלא יו"ד). אמנם היו מערערים בשעתו על ניקוד זה, שאין לו אח במקורות. השאלה גדונה בוועדה לפי בקשת ועד המינוח בעניין המונחים הנ"ל, הנכללים במילון למונחי המלפונאות. הוועדה החליטה, שמשקל זה—בין בשורשי ע"ו ובין בכפולים—דינו בחירק חסר ובעה"פ דגושה.

ב. כיצד נכתבים שמות המורכבים ממלתייהם ושם: שתי תיבות מוקפות, או תיבה אחת? "בינלאומי, עלימפלגתי, תתקרקעי", או "בינלאומי, על מפלגתי, תתקרקעי"? וכן "תתשר" או "תתשר"?

והוא הדין לגבי שמות המורכבים משמימספר ושמי-תואר, כגון: "חדצדדי, דולאומי" או "חדצדדי, דולאומי".

הוועדה החליטה, שהם נכתבים שתי תיבות מוקפות.

ג. מהי צורת לשון רבים הל שמות השואלים מרומית שסופם: -um, -um, כגון: מקסימום, מינימום, קוואנטום?

הוועדה החליטה: מקסימאות, מינימאות, קוואנטאות.

ד. כיצד מביעים את התחילית הלועזית "prae", "pre", הבאה לציין קדימה במקום או בזמן?

הוועדה החליטה: קְפְסִי, גם למקום וגם לזמן (והיפוכה: אִפְסִי); כגון קְפְסִי-קְפְסִי—prepalatal, קְפְסִי-קְפְסִי—preliminary.

הערה: התחילית קְפְסִי כבר נקבעה ואושרה במונחים רבים במילון למונחי האנטומיה.

ה. מהי צורת שמות-המספר המונים נקבות—שלוש, ארבע, חמש וכו'—בכינויים? כלומר, כיצד ייאמר לנקבות לעומת "שלושתם, ארבעתנו, חמשתכם", הנאמר לזכרים?

הוועדה החליטה: שלושתן, ארבעתנו, חמשתכן.

ו. שמות הבאים בצורת זוגי—כגון מספריים, מכנסיים, משקפיים, מאזניים, ריחיים—מה דינו של הלואי המצטרף להם במין ובמספר? "מספריים הדיים" ("חדות") או "מספריים חד" ("חדה")? — "מספריים אחד (אחת), שלושה (שלוש) מספריים"?

1. ראה בראש כרך זה, עמ' 11—23.

הוועדה החליטה: "מספריים חדים, מכנסיים ארוכים"; "זוג מספריים" וגם "מספריים אחד"; "שלושה זוגות מכנסיים" וגם "שלושה מכנסיים". השאלה נשאלת גם לגבי שמות שעיקרם לשון רבים, כמו "חליפין", "חמין" וכדומה.

הא' טוֹר־סִינִי: אני מציע, שניתן ייפוי כוח לוועד הדקדוק להחליט בשאלות שברשימה זאת.

הא' בְּר־חִיִּים: כאן יש שאלות שנשאלו וניתנו תשובה בתורת הוראת שעה. הודענו שאין לנו עדיין תשובה מוסמכת, וכן יש כאן שאלות אחרות, שעצם העבודה של האקדמיה דורשת הכרעה בהן. אני חושב, שטובה הצעתו של הא' טוֹר־סִינִי לתת לוועד את הסמכות לסיים ולהגיע ע"י כך להכרעה.

הא' טוֹר־סִינִי: הדברים הם כאלה, שאפשר לבקש מן הוועד, שישב וידון בהם עוד פעם ושיצרך את החברים המעוניינים בהם.

הא' בְּר־חִיִּים: אם יש חברים, שיש להם לערער על החלטות הוועד, יודיעו נא לנו על כך.

נתקבלה ההצעה ליפות את כוחו של ועד הדקדוק בצירוף המערערים להחליט החלטה אחרונה ולהביאה לידיעת המליאה.

ה. הא' טוֹר־סִינִי: ועד המינוח הביא לפנינו להכרעה את השאלה הבאה:

המליאה מתבקשת לקבוע מלה עברית, נוחה לשימוש, למה שנקרא באנגלית thermos (bottle, vessel), ובגרמנית Thermos (flasche, -gefäß). כבלשונות אחרות מקובל גם בדיבור העברי השם תְּרִמוֹס, אבל הואיל וזה שם מסחרי מוגן, קניינו של בית-הרושת מסוים, דרוש שם עברי חדש. ב"רשומות", בהודעות על רישום פטנטים, וכמידת-מה אף בעיתונות, נתקבלה המלה תְּרִמוֹס.

התיאור המדעי של הבקבוקים הוא: בקבוק מבודד בריק (בוואקואום) vacuum insulated bottle = אבל אין זה שם נוח לשימוש. מציעים לאקדמיה, שתאשר "שמרהום".

הא' אִיתָן: מתברר שתגובתם של כל אלה, ששאלו, מדוע לא נאמר גם בעברית "תרמוס" היא נכונה. שם אחר דרוש רק בפרסומים, שבהם אסור להשתמש בשם המוגן "תרמוס" כדי לציין כלי זה, שאיננו מתוצרת בית-ההרושת "תרמוס". באנגלית בא במקרה זה ביטוי שתרגומו המדויק "בקבוק מבודד בריק".

הא' טוֹר־סִינִי: אני מציע, שמזכיר האקדמיה ישיב לשואל כך בהגדרה, לא כמִוְנָח. לי נדמה, שהמלים נכונות. אין מליאת האקדמיה קובעת היום מונח, אבל מזכירות האקדמיה יכולה לתת תשובה זו.

הצעה זו נתקבלה.